

ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОГО КЛУБУ

У статті розкрито історичний досвід діяльності студентського клубу. Подано аналіз клубної діяльності відповідно до періодів її розвитку. Запропоновано авторську ієрархію розвитку студентських клубів у співвідношенні із принципами, формами та методами роботи.

Ключові слова: клуб, історичні періоди, студентський рух, принципи та напрями клубної діяльності.

В статье раскрыто исторический опыт деятельности студенческого клуба. Представлен анализ клубной деятельности соответственно с периодами их развития. Предложено авторскую иерархию развития студенческого клуба в соотношении с принципами, формами и методами работы.

Ключевые слова: клуб, исторические периоды, студенческое движение, принципы и направления клубной деятельности.

The article deals with the historical experience of the students' club activity. It has been given the analyse of the club activity in accordance with the periods of its development. It has been proposed the original hierarchy of the students' club development correspondently to principles, forms and methods of the activity.

Key words: a club, historical periods, students' movement, principles and approaches of club development.

Історія розвитку клубної діяльності засвідчує, що об'єднання клубного типу організовувалися відповідно до різних соціально-політичних, культурологічних, спортивних, естетичних молодіжних течій. Перш ніж стати універсальними осередками освіти, виховання, відпочинку, клуби пройшли довгий і складний шлях організаційних перетворень. Першоджерело виникнення клубів – прагнення у молоді до спілкування як під час роботи, так і відпочинку. На початкових стадіях таке спілкування носило стихійний характер. Витоки самодіяльної клубної діяльності сягають, за свідченням дослідників, давніх землеробських народних свят і обрядів.

У процесі історичного екскурсу першу згадку про клуб ми знаходимо в XV-XVI ст. Вона засвідчує, що в Англії представники аристократії створюють спеціальні об'єднання для приємного проведення часу, які й одержали назву клуб. Принцип діяльності клубів цього періоду ґрунтувався на класовій основі та принципі різновіковості. Форми й методи роботи систематизувалися за напрямками діяльності: навчально-виховний, розважальний, художній. Цей етап в історії розвитку клубної діяльності зафіксовано як період

аристократичного та освітньо-самодіяльного руху. Першоджерелами клубної діяльності вважаються *народна драма, вертеп*. Шкільні самодіяльні театри створювалися, наприклад, при навчальних закладах Європи ще у періоді пізнього середньовіччя, Ренесансу та бароко. Вони мали велике навчальне і виховне значення. Пізніше виникає “живий вертеп”, в якому сюжети грали живі люди на ярмаркових балаганах.

Наступний період діяльності клубів ґрунтувався на *науковій* основі та *художньо-естетичному і різновіковому* принципах. Форми й методи роботи систематизувалися за напрямками діяльності: естетичний, пропагандистський, етнографічний, розважальний. Цей етап зафіксував себе в історії розвитку клубної діяльності як період *аматорсько-пропагандистського руху*.

XVII-XVIII ст. – прогресивний етап у розвитку молодіжних рухів та клубної діяльності. Об’єднання такого типу організовувалися на базі братських шкіл, духовних семінарій, в Острозькій та Києво-Могилянській академіях. Остання славилася оригінальною поетикою Ф. Прокоповича, постановкою п’єс професорів Л. Горки, М. Довгалевського, С. Ляскоронського, М. Козачинського [1, с. 85].

Про актуальність клубної діяльності в цей період засвідчують свята-рекреації та диспути, в яких брали участь учні й студенти, вчителі й професори, префект, ректор і митрополит (принцип різновіковості). На них були присутні вікарій, губернатор і міська публіка. За підготовленою програмою грав оркестр, іноді розігрувалися спектаклі, комедії або драми. Під час диспутів лунали привітання різними мовами, вірші й проза, півчі виконували концерти та канти, які спеціально організовувалися для цієї події. Хорове та інструментальне виконавство академістів доповнювалося вивченням нотної грамоти, а також творчою композиторською практикою. Потяг до творчого самовираження всіляко підтримувався у навчальному процесі. Кожен випускник Академії підтверджував свою вищу гуманітарну освіту написанням віршованого літературного твору і музичного супроводу до нього у восьмиголосному викладенні. Широко використовувався вертеп спудеями (вихованцями) Києво-Могилянської академії для поширення в народі гуманістичних ідей Г. Сковороди, патріотизму, морально-естетичних цінностей [2, с. 82]. Здавна у європейських середніх та вищих навчальних закладах проводилися як університетські, так і публічні студентські диспути як одна з форм роботи клубу. Вони широко практикувалися у польських школах XVII ст. Цю форму навчально-виховної роботи Петро Могила використовував у своєму колеґіумі, де диспути набрали широкого морально-естетичного забарвлення. До диспуту готувалися відповідно студентський хор та інструментальний оркестр. Вони не лише розважали гостей, а й звітували про свої успіхи [3, с. 56].

Одним із провідних клубних напрямів в епоху середньовіччя був *гротескний реалізм*, який ґрунтувався на *релігійній* основі та *художньо-естетичному* принципі. Основними напрямками його діяльності були *обрядово-видовищний, словесно-сміховий, гуманістичний*. Йдеться про обрядово-видовищні форми, словесно-сміхові й різноманітність фамільярно-неподобної мови [4, с. 5]. Ці традиції були сильними і життєздатними, їх

розповсюджувачі – переважно духовні школи, бурси, академії. У Києві навіть був свій “пагорб святої Женев’єви” з аналогічними традиціями. Мандрівні школярі (бурсаки) й нижні клірики (“мандрівні дяки”) розповсюджували усну рекреативну літературу, фацеції, зразки анекдотів, дрібних мовних травестій, пародійної граматики тощо по всій Україні. Шкільні рекреації з їх особливими нормами й правами на вільність відіграли свою значну роль у розвитку культури та освіти. Важливою є думка, що “вільний рекреаційний сміх бурсака”, “права на вольність” (надто в контексті розмови про сміховий аспект життя), особливі “карнавальні форми” є надзвичайно близькі до образних, зокрема творчих, саме наявністю сильного ігрового елемента. У них йдеться про певну межу між мистецтвом і життям, про “саме життя, оформлене специфічним ігровим чином”, про мету карнавалу, про ситуації, коли “грає саме життя, а гра на певний час стає самим життям” [5, с. 530].

У країнах Європи, зокрема у Франції, виникають численні клуби читальні, смокінг-клуби, масонські ложі, літературні салони. Розпочинає свою діяльність „Товариство друзів конституції”, що невдовзі стає відомим під назвою „Якобінські клуби”. В епоху Великої французької революції клуби набули чіткого політичного напрямку, вони стали *політичними центрами класової боротьби* в країні. Наприклад, якобінські клуби започаткували пропаганду соціалістичних ідей. Періоду *політичного руху* був притаманний *просвітницько-політичний* принцип діяльності, *виховання національного почуття*. Дедалі більшого значення почав набирати політичний клуб якобінців (у 1793 р. кількість його членів зростає до 1 млн осіб). До речі, клуби того часу виконували роль політичних партій [6, с. 77].

Із 1770 р. у Петербурзі виникає перший *елітний клуб* під назвою “Англійський клуб”. Він відразу ж завоював популярність у вищих дворянських і літературних осередках. До нього входили визначні діячі культури – О. Пушкін, І. Крилов, В. Жуковський, М. Карамзін. У губернських та деяких повітових містах організовуються дворянські, офіцерські, купецькі клуби. Усі вони були становими приватними комерційними організаціями з високими внесками і відкривалися переважно для так званої “золотої молоді”. Діяльність таких клубів носила переважно розважальний характер, але своєю суттю спрямовувалася на збереження класового станового суспільства.

У *другій половині XIX ст.* виникають релігійні організації клубного типу. Лише у Великобританії у 1868 р. діяло 260 клубів релігійного спрямування (із загальною кількістю 44 тис. членів), створених з ініціативи релігійних реформістів. На початку XX ст. по всій країні таких клубів налічується більше тисячі.

Наприкінці XIX ст. у клубну систему Великобританії та США входять жіночі клуби: лондонський клуб „Олександрія” (1883 р.), нью-йорський клуб „Сорос” (1868 р.), „Дамський клуб” (1889 р.), у статуті якого зазначалося, що об’єднання створено для жінок, про жінок і зусиллями жінок. Виникають жіночі клуби при навчальних закладах („Університетські жінки”, 1887 р., „Піонер” – 1892 р., „Дамська імперія” – 1902 р., „Лондонський ліцей” – 1904 р.); мистецько-літературні („Картон для дам” – 1906 р.). У США 1890 року

створюється національна федерація жіночих клубів, яка наприкінці 60-х р. ХХ ст. налічує 11 млн членів [7, с. 76].

Із кінця ХІХ ст. українське студентство за національним принципом організовувалося в українські студентські громади (УСГ). Початком організації громад студентства вважається дата заснування у Львові студентської „Січі” (1861), продовженням якої була Академічна бесіда (1870-1871) та домове товариство „Дружний лихвар” (1872-1882). Студенти вимагають заснування українського університету у Львові, організовують таємні гуртки [8, с. 13]. Цікавий історичний факт занотовує К. Студинський у розповіді “До історії взаємин Галичини з Україною в 1860-1879 рр”. За його свідченням уже з кінця 60-х років ХІХ ст. в Одесі існував **гурток української інтелігенції**, а в 1871 році один із його представників – Антон Гладкий – приїздив до Львова, маючи на меті зустріч із культурно-мистецьким українством. Напевно, тоді в Одесі, як і в інших великих містах України, існувала і життєдіяла Громада – клубне об’єднання просвітницько-політичного характеру. Це засвідчує і видатний російський учений, історик літератури Д. Овсяннико-Куликовський: “Було ще одне коло молоді, з яким я був пов’язаний не лише особистими і товариськими взаєминами, але й спільністю спрямування тих ідей часу, яким і я складав свою данину захоплення. Це було коло студентів-українофілів, яке входило до складу Одеської української громади. Особовий склад громади становили “старші” та “молоді” (принцип різновіковості) [9, с. 47]. Одеська громада більше сприймалася як **інтелектуальний клуб**, що об’єднував людей найрізноманітніших поглядів на ґрунті любові до України, її народу.

У громаді люди шукали задоволення своїх інтелектуальних, культурно-мистецьких потреб, естетичних запитів тощо. Дослідження підтверджує, що об’єднання людей клубного характеру дійсно слугували *центрами для самореалізації та саморозвитку молодих людей, у тому числі й студентської молоді*.

Наступний етап розвитку клубної діяльності припадає на *другу половину та кінець ХІХ ст.* Він характеризується як *рух студентських товариств*, принципи роботи яких ґрунтуються на *просвітницько-науковій основі та благодійності*. Про особливості руху студентських товариств у цей період підтверджує група студентів на чолі з І. Мазепою, Б. Грінченком, М. Михновським, які у 1891 р. зібралися на могилі Т. Шевченка та створили „Братство тарасівців”, яке підтримувало зв’язки зі студентськими групами Одеси, Полтави, Чернігова й організувало лекції, постановку п’єс, свята на честь Т. Шевченка. Деякі з цих груп приєдналися до видавничого товариства, основною метою якого було поширення української літератури [8, с. 14]. На цей період у Львові проводили свою просвітницьку діяльність “Руське педагогічне товариство” (голова О. Макарушка), “Товариство українських учителів середніх і висших шкіл” (голова М. Грушевський), товариство “Просвіта” (заступник голови Є. Озаркевич). Товариство “Учительська громада” тісно співпрацювало з “українським Соймовим клубом”, про що свідчить лист від 14 лютого 1910 р., в якому висловлено прохання до Президії

українського Соймового клубу докласти зусиль для створення самостійних державних українських гімназій в Перегінах, Стрию, Рогатині, Яворові.

Навколо навчальних закладів у *другій половині XIX ст.* гуртувалася прогресивна інтелігенція, саме тому при них і виникали просвітницькі наукові товариства. Наприклад, при Київському університеті, а з 1872 р. при Київській духовній академії діяло Археологічне товариство, яке збирало, описувало й видавало пам'ятки давнини. Товариство любителів старожитностей та мистецтв (1897) започаткувало збір експонатів до міського музею старожитностей та мистецтв. Вони мали великий вплив на розвиток студентського руху в цей період.

Наприкінці XIX – початку XX ст. у Києві існувала ціла низка громадських об'єднань. За дослідженнями Л. Д. Березівської, у 1911 р. тут діяли такі організації: 40 благодійницьких, 5 професійних, 20 товариств взаємної допомоги, 15 культурно-просвітницьких, 16 наукових, 22 медичних, 6 релігійних, 5 мистецьких, 5 сільськогосподарських, 10 спортивних, 18 громадських клубів та ще 18 – найрізноманітніших спрямувань – в цілому 180 [10, с. 31]. Лейтмотивом діяльності багатьох із них стала просвітницька діяльність. Основними напрямками діяльності цих товариств були: відкриття та сприяння діяльності здебільшого початкових та недільних навчальних закладів; організація народних читань, лекцій, концертів, театрів, вистав; влаштування народних будинків, пересувних музеїв наочних посібників, педагогічних музеїв і виставок; видання загальнодоступної художньої та науково-популярної літератури для народу (дорослих та дітей); організація книжкових складів, поширення через них літератури, забезпечення книгами різних типів шкіл, народних бібліотек і читалень. Кожним напрямком діяльності займалися окремі комісії, комітети та відділення, а саме: лекційна, бібліотечна, шкільна, видавнича. Лекційні, або комісії народних читань, розробляли методику проведення народних читань, систему лекцій, організували відповідні заходи. Товариства всіх означених груп взаємодіяли між собою як у межах Києва, так і України, Росії, а також із зарубіжними: листувалися, зустрічалися на з'їздах, виставках, обмінювалися досвідом, літературою.

На початку XX ст. виникають клуби громад, що обслуговують жителів певної місцевості. У США захоплення народних мас змістовною реалізацією вільного часу в першу чергу охопило молодь. Більша частина рухів, що належать до цього періоду, мали англійське походження. До них належить рух УМСА – Асоціація клубів для молодих людей, а також Асоціація клубів для молодих жінок. Обидва об'єднання охопили широке коло молоді. Цей період у розвитку молодіжної клубної діяльності зарекомендував себе і як *“сетлементський” рух*, спрямований на організацію дитячих клубів, майданчиків, республік. Всі вони діяли за принципом індивідуалізації виховання. У їх основі було трудове виховання, дитяче самоврядування. Їх можна вважати витокami діяльності дитячих клубів, форм і методів їх роботи.

Наступний період розвитку клубної діяльності розпочався *в 10-ті роки XX століття*. У кінці першого десятиліття цього періоду актуальними стали ідеї англійця Р. Баден-Пауела та його соратників, що започаткували

міжнародний скаутський рух (юних розвідників). Він ґрунтувався на патріотичній основі та діяв за такими напрямками: *спортивний, оздоровчий і трудовий*. Одним із ідеологів і організаторів скаутського руху в Росії був І. М. Жуков. У 1811 році у Львові О. Тисовський, Т. Франко та І. Чмола заснували перші пластові гуртки на основі скаутських принципів. Перший з'їзд представників пластових гуртків відбувся у 1913 році у Львові. Під проводом Чмоли у тому ж році відбувся перший пластовий мандрівний табір. „Ця організація мала за мету всебічне, патріотичне самовиховання молоді. В ній поєдналися виховні методи міжнародного скаутингу і українських національних традицій” [8, с. 20].

20-ті роки ХХ ст. Цей етап розвитку клубної діяльності характерний як період руху *дитячо-юнацьких політичних організацій* (форпостів). Він ґрунтувався на *різновіковому, трудовому, ігровому принципах* діяльності.

У кінці 30-х – на поч. 40-х років ХХ ст. помітним явищем у сфері дозвілля стає тимурівський рух. Діяльність клубів цього періоду ґрунтувалася на *гуманістичній основі та принципі різновіковості*. Форми й методи роботи систематизувалися за напрямками – *благодійницький та діяльність у зоні проживання*. Тимурівський рух розгорнувся в СРСР на початку 1940-х років під впливом повісті А. П. Гайдара “Тимур і його команда” [11, с. 1340]. Основними напрямками роботи тимурівських організацій було надання допомоги сім'ям військовослужбовців у роки Великої Вітчизняної війни, пристарілим, колгоспам і радгоспам у сільськогосподарських роботах, дитсадках, благоустрої населених пунктів тощо. Студенти часто реалізовували себе як члени таких об'єднань. Тимурівський рух не припинив своєї діяльності в кінці 50-х років, а передав естафету свого досвіду наступному етапові розвитку клубної діяльності, який припадає на *кінець 50-х – поч. 60-х рр.* Він характеризується як період *комунарського руху*, принцип діяльності якого був *колективістський*, а основна форма діяльності – *колективна творча справа* (КТС).

З ініціативи ленінградського філософа і педагога-дослідника І. П. Іванова у 1956 р. в Ленінграді було створено молодіжне ініціативне субкультурне об'єднання педагогів “Союз ентузіастів” (СЕН). Бурхливо комунарський рух проявив себе з 1963 року, оскільки створювалися сотні секцій Клубу юних комунарів, дружина “Комуна юних фрунзевців”, “Комуна ім. А. С. Макаренка” та інші клуби. Основними формами їх діяльності були літні наметові табори праці й відпочинку, колективні творчі справи – колективне планування, виконання та оцінка зробленого, почерговість творчих доручень, відверті розмови, прихована педагогічна позиція. У дитячих та підлітково-юнацьких таборах, в яких робота активізувалася за цим же принципом, відшліфовували вміння й навички роботи з дітьми і студентами, які об'єднувалися в *педагогічні загони*.

Актуальними стали сімейно-педагогічні клуби, клуби творчої педагогіки тощо. Особливо вирізняється *рух студентських педагогічних загонів* (70-ті рр.), які розвивали свою діяльність за *творчо-професійним принципом*. Форми й методи їх діяльності були спрямовані на поглиблення їх *професійної*

майстерності: створення музеїв, лабораторій із питань теорії і методики виховання, авторські “майстерні”, підвищення кваліфікації, ступеневий розвиток інтересів, творча діяльність за інтересами, організація різних форм діяльності з метою сприяння їх творчого розвитку та корисного дозвілля. Організатором та комісаром першого експериментального студентського педагогічного загону (ЕСПЗ) і загону мікрорайонного клубного центру нового типу форпосту культури ім. С. Т. Шацького у 70-ті рр. був Р. В. Соколов. Цей загін одержав широку популярність і став першопрохідцем руху педагогічних загонів 70-х років. Про нього було знято телевізійний фільм „У нас у дворі” та телесеріал „Дитячі комісари”. У кінці 70-х – поч. 80-х рр. Р. В. Соколов – організатор сімейно-педагогічних клубів і студентського клубу творчої педагогіки „Ентузіаст” [12, с. 154-168].

70-80-ті роки ХХ століття вважаються прогресивними в історії розвитку дитячо-юнацьких молодіжних клубів. Молодіжні клуби на цьому етапі їх розвитку – важливі організаційні центри дозвіллевої діяльності молоді. В Україні у 1980 р. їх нараховувалося понад вісім тисяч [13, с. 4]. Клуби створювалися як міські, районні, на виробництвах і вищих навчальних закладах, при молодіжних гуртожитках. Вони сприяли задоволенню інтересів і запитів молоді, залученню їх до активної та творчої діяльності. Так, великою популярністю серед студентської молоді м. Львова користувався міський клуб „Супутник”, який регулярно проводив зустрічі студентів із зарубіжною молоддю.

Студентські клуби у цей період виконували переважно роль осередків масової художньої творчості, формування організаторських здібностей та дозвільної діяльності. Про масовий характер студентських клубів констатує статистика: на 1981 р. зафіксовано клубів і любительських об’єднань – 542, у них учасників – 32948; колективів художньої самодіяльності – 1512, у них учасників – 48152; дано концертів художньої самодіяльності – 24709, число присутніх – 3127241; прочитано лекцій у клубах – 24030, присутніх на лекціях студентів – 4277248; проведено тематичних вечорів – 6983, число присутніх – 1995442. Ці статистичні дані засвідчують про різнобічну роботу студентських клубів, але спрямування їх здійснювалося переважно з метою організації художньої творчості та відпочинку. Це підтверджують і наступні цифри: лише у 1981 р. студентським клубом Дніпропетровського державного університету (робота клубів за інтересами: військово-патріотичного „Люди і подвиги”, філософського „Думка”, „Клубу молоді сім’ї”, „Інтерклубу”, клубу-кафе „Ровесник”) було організовано 196 лекцій, 323 тематичних вечорів відпочинку, 435 спектаклів і концертів художньої самодіяльності. Перевага надавалася розвитку художньої самодіяльності. У 60-ти колективах художньої самодіяльності займалося понад 2000 студентів, викладачів і співробітників [14, с. 15-18].

На сучасному етапі розвитку клубної діяльності виокремлюють клуби *елітної молоді; клуби, пов’язані з національним та громадянським вихованням; комерційні; клуби студентського обміну, що діють за міжнародним принципом, інтелектуальні клуби* тощо. Це сприяє різнобічному розвитку

студентів і є передумовою співпраці із школярами, які проявляють різнобічні інтереси, схильності, здібності, таланти, обдарування.

Історичний розвиток клубної діяльності студентської молоді представлено нами в таблиці. Означений аналіз засвідчує, що клубна діяльність зробила вагомий вклад у формування індивідуальних здібностей молодих людей, сприяла розвитку творчої особистості та зародженню прогресивних ідей.

**Ієрархія розвитку студентських клубів
у співвідношенні із принципами, формами та методами роботи**

№ з/п	Історичний період	Студентський рух	Тип клубу	Принципи діяльності	Напрями діяльності
1.	Епоха Середньовіччя XV-XVI ст.	аристократичний, освітньо-самодіяльний	“Англійський клуб” (Англія), шкільний самодіяльний клуб-театр	класовий, різновіковий	навчально-виховний, розважальний, художній
2.	Період XVII- XVIII ст.	аматорсько-пропагандистський	студентські об’єднання: спудейовський “Живий вертеп” (братські школи, духовні семінарії, Острозька та Києво-Могилянська академії); студентський театр-клуб (Києво-Могилянська академія); гротескний реалістичний клуб (духовні школи, бурси, академії, “Пагорб Святої Женев’єви” у Києві)	науковий, різновіковий, художньо-естетичний релігійний	естетичний, масово-розважальний пропагандистський, етнографічний, гуманістичний, патріотичний, творчий, обрядово-видовищний, словесно-сміховий (гротескний)
3.	Період XVIII – поч. XIX ст.	політичний	якобінські клуби, клуби Паризької комуни (Франція), “Англійський клуб” (Петербург), дворянські, офіцерські клуби (Росія)	демократичний, класовий, різновіковий, елітний	революційно-пропагандистський, суспільно-політичний, розважальний, комерційний
4.	Друга половина XIX – кінець XIX ст.	національний, рух студентських товариств	студентська “Громада” (Одеса), науково-просвітницькі товариства (Український клуб, клуб “Родина”, товариство “Учительська громада”); науково-педагогічні товариства (Педагогічне товариство взаємної допомоги, Педагогічний клуб, Товариство українських учителів випускних шкіл імені Г. Сковороди)	просвітницько-політичний, просвітницько-науковий, принцип благодійності, науковий	робота з обдарованою молоддю, просвітницький, агітаційно-пропагандистський, благодійний

Продовження табл. 1

5.	Початок XX ст.	сетлиментський	робітничі клуби, дитячі клуби, майданчики (об'єднання "Сетлимент")	принцип індивідуалізації виховання	трудовий, об'єднання за інтересами
6.	10-ті роки XX ст.	скаутський	об'єднання "Російський скаут" (легіон юних розвідників)	патріотичний	спортивно-оздоровчий, патріотичний
7.	20-ті роки XX ст.	рух дитячо-юнацьких політичних організацій	піонерські клуби (загін, форпост)	різновіковий, трудовий, ігровий	трудовий, патріотичний, розважально-ігровий, діяльність за інтересами
8.	30-40-і роки XX ст.	тимурівський	тимурівські об'єднання (команди) та клуби	гуманістичний, різновіковий	діяльність у зоні проживання, благодійницький
9.	Кінець 50-х – початок 60-х років XX ст.	комунарський	клуб "Юних комунарів" ("Союз ентузіастів" (СЕН), дружина "Комуна юних фрунзевців" (КЮФ), "Комуна ім. А. С. Макаренка" (КІМ), клуб "Оріон")	колективістський	колективно-творчий
10.	70-ті роки XX ст.	рух студентських педагогічних загонів	студентський педагогічний загін, експериментальний студентський педагогічний загін (Московський пед. інститут), педзагін "Промінь" (Челябінський пед. інститут)	творчо-професійний	професійний
11.	Кінець 80-х – початок 90-х років XX ст.	сімейно-педагогічні клуби	сімейно-педагогічний клуб (клуб "Творець", клуб "Надія", клуби вихідного дня)	освітньо-родинний	співпраця "школа, сім'я", громадський, діяльність у зоні проживання
12.	Друга половина 90-х – початок XXI ст.	клуби творчої молоді	клуб творчої педагогіки (клуб учителів "Еврика"), клуб елітної молоді "Ерудит"	професійно-творчий	науковий

Зважаючи на викладене вище, можна зробити висновок, що найактивнішими учасниками клубної діяльності були спудеї, бурсаки, студенти, які зробили значний внесок у створення та започаткування *студентських клубів*, які нині характеризуються як громадські об'єднання, *що організовують культурне дозвілля студентів одного чи кількох вишів, сприяють розширенню їхнього кругозору, розвитку творчих здібностей як за обраною спеціальністю, так і в різних видах мистецтва, спорту тощо*. Вони, як правило, об'єднують кілька гуртків, секцій чи колективів – спортивних, туристичних, музичних тощо [15, с. 166]. Такі громадські об'єднання започатковують студентські клуби як осередки освіти, виховання, культури з різними формами та напрямками клубної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія / З. І. Хижняк. – К. : Вища школа, 1988. – 262 с.
2. Краткий словарь по эстетике. – М. : Просвещение, 1983. – 223 с.
3. Мамонтов Я. Сучасні проблеми педагогічної творчості. Ч. 1. Педагог як митець / Я. Мамонтов. – Харків, 1922. – 80 с.
4. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / М. М. Бахтин. – Изд. 2-е. – М. : Искусство, 1990. – 543 с.
5. Семчишин М. Тисяча років української культури / М. Семчишин. – К. : Основи, 1993. – 550 с.
6. Єфімов О. В. Нова історія: підручник для 9-8 кл. серед. школи / О. В. Єфімов. – К. : Рад. школа, 1978. – Ч.1. – 294 с.
7. Петрова І. Зарубіжні клуби: зміст і організація (XVII-XIX ст.) / І. Петрова // Рідна школа. – 2002. – №4 (квітень). – С. 75-77.
8. Черній А. Л. Історія діяльності дитячих, молодіжних громадських організацій / А. Л. Черній. – Рівне : РДГУ, 2002. – 48 с.
9. Овсяников-Куликовский Д. Литературно-критические работы : в 2 т. / Д. Овсяников-Куликовский. – М. : Худ. литература, 1989. – Т. 2. – 352 с.
10. Березівська Л. Д. Освітньо-виховна діяльність київських просвітницьких товариств (друга половина XIX – поч. XX ст.) / Л. Д. Березівська. – К. : Молодь, 1999. – 191 с.
11. Советский энциклопедический словарь / науч.-ред. совет : А. М. Прохоров, М. С. Гиляров, Е. Н. Жуков [и др.]. – М. : Сов. энциклопедия, 1981. – 1600 с.
12. Соколов Р. В. Участие населения в воспитании детей и подростков по месту жительства / Р. В. Соколов. – М. : Социнновация, 1993. – 190 с.
13. Методические материалы в помощь комитетам комсомола по организации свободного времени молодежи. – К. : Рад. школа, 1980. – 57 с.
14. Стоян А. Н. Организация досуга студенческой молодежи / А. Н. Стоян. – К. : Высшая школа, 1984. – 39 с.

15. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.

Дата надходження до редакції: 16.05.2013 р.